

на економіка» / Н. І. Корещька. — Луцьк : Луц. нац. техн. ун-т, 2009. — 20 с.

5. Шевчишин А. Перспективы развития экономики и фондового рынка Украины в 2010 году [Электронный ресурс] / А. Шевчишин, В. Емец, В. Иванишин ; Аналитический департамент Инвестиционной группы «ТАСК», 2010 г. — Режим доступа : <http://task.ua>.

6. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://bank.gov.ua/>.

7. Розподіл активів та ресурсів банків у розрізі областей України станом на 1 серпня 2008 р. // Финансовые риски. — 2008. — № 2 (51). — С. 18–23.

8. Оцінка результатів діяльності Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій за 2010 р. — К. : Міністерство економічного розвитку і торгівлі, 2011. — 58 с.

9. Статистичний щорічник Луганської області за 2010 р. / за ред. С. Г. Пілієва. — Луганськ : Державний комітет статистики України, Головне управління статистики у Луганській області, 2011. — 490 с.

10. Статистичний щорічник України за 2009 рік / за ред. О. Г. Осауленка. — Київ : Державний комітет статистики України, 2010. — 567 с.

Стаття надійшла до редакції 04.01.2012 р.

УДК 330.341.42 (477.62)

О. В. Василенко,

*аспірант,
Інститут економіко-правових
досліджень НАН України,
м. Донецьк*

ОЦІНКА ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА ЗМІНИ У СТРУКТУРІ ЕКОНОМІКИ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розглянуто основні чинники змін у господарському комплексі Донецької області. Визначено основні параметри виробничої функції регіону. Виявлено «вузькі місця» національної і регіональної політики при регулюванні структурних змін, у зв'язку з чим зроблено висновки щодо необхідності приведення структури економіки регіону до критеріїв оптимальності.

Ключові слова: регіон, структура економіки, види економічної діяльності, зайнятість, основні засоби, валова додана вартість.

Практика економічного розвитку Донецької області свідчить, що методи регулювання пропорцій у структурі економіки регіону, які використовуються на сучасному етапі, не в змозі забезпечити стабільне соціально-економічне положення області в умовах світової економічної кризи. На даний момент економіка регіону характеризується меншою гнучкістю ніж у минулі роки, що призводить до більш глибоких соціально-економічних наслідків негативних тенденцій. Крім того, інвестиційні можливості регіону не дозволяють здійснювати одночасні капіталовкладення у всі види економічної діяльності, що зумовлює необхідність визначення пріоритетних напрямів фінансування з подальшим наданням структурі економіки такої форми, яка б у найбільшій мірі дозво-

лила забезпечити зростання рівня і якості життя, повну зайнятість працездатного населення.

Виникає необхідність у визначенні найбільш важливих чинників, що впливають на зміни у структурі економіки області, з тим, щоб знайти відповідні рішення як про їх нейтралізацію (коли чинники негативні), так і про їх активацію (коли чинники позитивні).

Як відомо, структура економіки регіону може бути визначена через частки зайнятого населення, вартості основних засобів чи обсягів валової доданої вартості у відповідних видах економічної діяльності. Кожна із визначених таким чином структур буде відрізнятися між собою, у зв'язку з чим виникає необхідність встановлення сили зв'язку між названими

© О. В. Василенко, 2012

показниками на предмет їх відповідності в якості саме тих факторів, що визначають структуру економіки.

З погляду на це, метою даної статті є визначення найбільш вагомих чинників структурних зрушень в економіці Донецької області протягом 2000–2009 рр. з використанням методів кореляції.

Розрахункові парні та множинні коефіцієнти кореляції для встановлення взаємозв'язку параметрів структурних зрушень в економіці Донецької області за період 2000–2009 рр. засвідчили, що між результативним фактором — валовою доданою вартістю — і чинниками, що визначають його досягнутий рівень, — чисельністю зайнятого населення й вартістю основних засобів — існує сильний прямий зв'язок (табл. 1).

Таблиця 1. Коефіцієнти кореляції для економіки Донецької області

Показники	Роки					
	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Лінійні коефіцієнти парної кореляції						
Валова додана вартість і чисельність зайнятого населення	0,870	0,884	0,856	0,816	0,781	0,901
Валова додана вартість і вартість основних засобів	0,968	0,887	0,890	0,885	0,871	0,873
Чисельність зайнятого населення й вартість основних засобів	0,803	0,686	0,668	0,633	0,592	0,667
Коефіцієнт множинної кореляції						
	0,981	0,964	0,957	0,944	0,932	0,972

Лінійний коефіцієнт парної кореляції між валовою доданою вартістю і чисельністю зайнятого за видами економічної діяльності населення впродовж 2000–2009 рр. перевищував значення 0,8 і досягав середнього значення 0,851; середнє значення коефіцієнта кореляції між валовою доданою вартістю і вартістю основних засобів за період, що аналізується, становило 0,896. При цьому множинний коефіцієнт кореляції, що пояснює вплив усіх факторних показників на результативний, протягом 2000–2009 рр. перевищував 0,9 і в середньому становив 0,958. Таким чином, виходячи з результатів виконаних розрахунків, можна стверджувати, що обсяги валової доданої вартості, створеної в регіоні, чисельність зайнятого населення, вартість основних засобів є одними з найвпливовіших чинників, що визначають видову структуру економіки області.

Виходячи з того, що структура економіки Донецької області є диверсифікованою, підтвердженням виявленої закономірності для кожного виду економічної діяльності стали результати розрахунків коефіцієнтів множинної кореляції за видами економічної діяльності, які засвідчили, що зв'язок між валовою доданою вартістю і сукупністю факторних показників

є досить міцним для кожного з наведених видів економічної діяльності. При цьому найсильніший зв'язок спостерігається у сфері торгівлі, діяльності готелів і ресторанів, операцій з нерухомим майном, де коефіцієнти множинної кореляції становили 0,995 і 0,990 відповідно. Найнижчий серед наведених коефіцієнтів множинної кореляції зафіксований у сфері надання комунальних та індивідуальних послуг (0,721), а також державного управління (0,794).

Таким чином, визначення валової доданої вартості як результативного показника господарювання в регіоні, а також чисельності зайнятого населення й вартості основних засобів як чинників, що визначають структуру економіки області, є обґрунтованим. Базуючись саме на цих показниках, можна визначити загальну модель господарювання в Донецькій області з використанням мультиплікативної виробничої функції має наступний вигляд (1):

$$Y_t = A \cdot K_t^{\alpha_K} \cdot L_t^{\alpha_L}, \quad (1)$$

де Y_t — результат виробництва в регіоні;

K_t — обсяг капіталу, який використовується у процесі виробництва;

L_t — обсяг праці, який використовується у процесі виробництва;

A — інші фактори, що впливають на обсяг випуску;

α_K — статистичний коефіцієнт еластичності випуску за капіталом;

α_L — статистичний коефіцієнт еластичності випуску за працею;

t — період часу.

Оцінка параметрів виробничої функції в Донецькій області за 2000–2009 рр. отримана з використанням наступних показників:

валової доданої вартості у фактичних цінах як результативного показника, що характеризує результат виробництва в регіоні (Y);

вартості основних засобів у фактичних цінах як чинника, що характеризує капітал (K);

чисельності зайнятого населення як чинника, що характеризує працю (L).

Виходячи з отриманих параметрів, виробнича функція господарювання в Донецькій області протягом 2000–2009 рр. мала вигляд:

$$Y_{2000} = 0,838 \cdot K^{0,251} \cdot L^{0,773} \quad Y_{2007} = 2,693 \cdot K^{0,384} \cdot L^{0,440}$$

$$Y_{2005} = 2,559 \cdot K^{0,367} \cdot L^{0,436} \quad Y_{2008} = 3,193 \cdot K^{0,358} \cdot L^{0,416}$$

$$Y_{2006} = 2,702 \cdot K^{0,367} \cdot L^{0,432} \quad Y_{2009} = 3,615 \cdot K^{0,294} \cdot L^{0,440}.$$

Побудовані моделі виробничої функції в Донецькій області свідчать про те, що протягом 2000–

2009 рр. збільшувався вплив інших чинників, які обумовлювали досягнутий рівень обсягу валової доданої вартості. Так, коефіцієнт детермінації, який характеризує модель і кількісно показує, на скільки відсотків зміна результативного показника Y обумовлена змінами факторних показників x_i , впродовж вказаного проміжку часу знизився на 11,9 %. Найбільшого значення коефіцієнт детермінації досягав у 2000 р. і становив 66,1 %. Значення розрахованого коефіцієнту показує, на скільки відсотків обрані незалежні чинники визначають досягнутий обсяг результуючого показника. Виходячи з результатів розрахунку коефіцієнтів детермінації для кореляційної моделі господарювання в регіоні за 2000–2009 рр., обрані елементи продуктивних сил (чисельність зайнятого населення й вартість основних засобів) поступово втрачають позиції найважливіших чинників господарювання. Розрахований коефіцієнт A , що відображає вплив всіх інших факторів, що визначають обсяг випуску продукції, збільшився впродовж визначеного періоду у 4,3 рази, що підтверджує вище викладений умовивід.

Однією з важливих характеристик моделі господарювання регіону є співвідношення екстенсивних і інтенсивних чинників економічного зростання. Для визначення впливу на узагальнюючі показники екстенсивного й інтенсивного розвитку порівнюються коефіцієнти еластичності виробничої функції за капіталом і працею. Якщо $\alpha_K + \alpha_L > 1$, то має місце економічне зростання, при якому обсяги виробництва зростають швидше, ніж елементи продуктивних сил, у протилежному випадку — економічне зростання, коли обсяги виробництва в регіоні зростають повільніше, ніж зростають елементи продуктивних сил. Якщо ж $\alpha_K > \alpha_L$, то спостерігається інтенсивне зростання (працевзберігаюче), у протилежному випадку — екстенсивне зростання (капіталозберігаюче). Для інтенсивного зростання характерним є більш ефективне використання чинників виробництва із використанням досягнень науково-технічного прогресу, екстенсивне зростання визначається залученням додаткових продуктивних сил для забезпечення збільшення обсягу виробництва.

Виходячи з отриманих результатів розрахунків, можна стверджувати, що лише у 2000 р. в Донецькій області мало місце ефективне господарювання, коли зростання обсягів виробництва випереджало зростання обсягів продуктивних сил. У подальшому спостерігається стійка тенденція до зниження ефективності виробництва в регіоні — залучення додаткових продуктивних сил не забезпечувало в повному обсязі промислового зростання. Крім того, протягом 2000–2009 рр. еластичність виробництва за працею перевищувала еластичність виробництва за капіталом. Виходячи з цього, мож-

на зробити висновок, що економічне зростання в регіоні залишалось екстенсивним.

На кожен із визначених елементів продуктивних сил, що забезпечують досягнення певного рівня виробництва в регіоні, здійснюють безперервний вплив безліч як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Для визначення найбільш впливового фактору, що обумовлює тенденцію змін у структурі зайнятості населення регіону й основних засобів, використовується метод складових зрушень.

Застосування методу складових зрушень передбачає розрахунок коефіцієнту локалізації (E_i), який дозволяє розмежувати види економічної діяльності за рівнем конкурентоспроможності (табл. 2).

$$E_i = \frac{L_i / L}{L_{Ni} / L_N} \text{ або } E_i = \frac{K_i / K}{K_{Ni} / K_N}, \quad (2)$$

де L_i, L_{Ni} — чисельність зайнятого населення окремого виду економічної діяльності в регіоні та країні відповідно;

L, L_N — чисельність зайнятого населення в економіці регіону і країни відповідно;

K_i, K_{Ni} — вартість основних засобів окремого виду економічної діяльності в регіоні та країні;

K, K_N — вартість основних засобів у регіоні та країні.

Відповідно за значенням коефіцієнту локалізації види економічної діяльності регіону класифікують:

базові ($E_i > 1,251$), які забезпечують експорт товарів і послуг за межі регіону;

місцевого значення ($0,751 < E_i < 1,251$), що обслуговують потреби внутрішнього ринку;

види економічної діяльності, на яких регіон не спеціалізується ($E_i < 0,751$).

Сукупність видів економічної діяльності формує поточну спеціалізацію регіону.

Виходячи з наведеного у табл. 2 групування, до базових видів економічної діяльності можна віднести промислове виробництво, що є характерною рисою Донецької області. Видами економічної діяльності місцевого значення є будівництво, торгівля та діяльність готелів і ресторанів, сфера транспорту і зв'язку, фінансова діяльність і операції з нерухомим майном, освіта й охорона здоров'я, надання комунальних та індивідуальних послуг. Саме ці види економічної діяльності забезпечують внутрішні потреби регіону, створюють нормальні умови для життя і праці населення області. Видом економічної діяльності, на якому Донецька область не спеціалізується, є сільське і лісове господарства, що обумовлюється природно-кліматичними умовами та географічним положенням регіону.

Використання методу складових зрушень розмежовує сукупні зміни на три складові й визначає зна-

*Таблиця 2. Коефіцієнт локалізації видів економічної діяльності за чисельністю зайнятого населення **

Вид економічної діяльності	Роки					
	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Сільське та лісове господарство; рибальство, рибництво	0,493	0,471	0,513	0,495	0,518	0,561
Промисловість	1,562	1,596	1,595	1,604	1,599	1,627
Будівництво	1,164	1,266	1,211	1,249	1,264	1,155
Торгівля; діяльність готелів і ресторанів	1,096	1,089	1,040	1,016	1,013	0,998
Діяльність транспорту і зв'язку	1,162	1,250	1,201	1,182	1,188	1,086
Фінансова діяльність	0,835	0,821	0,805	0,788	0,740	0,751
Операції з нерухомим майном, надання послуг підприємствам	0,918	0,800	0,816	0,862	0,867	0,888
Державне управління	0,743	0,667	0,677	0,677	0,659	0,709
Освіта	0,764	0,758	0,749	0,753	0,742	0,761
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,864	0,864	0,861	0,878	0,868	0,900
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури і спорту	0,880	0,857	0,870	0,882	0,880	0,951

* Побудовано автором за джерелами [1–6].

чення впливу національних, галузевих і регіональних факторів. Як наслідок, на зміну основних елементів продуктивних сил у регіоні можуть впливати:

1. Національна складова (*NS*), що відображає тенденції розвитку економіки на рівні країни і визначається наступним чином:

$$NS = \frac{L_i \cdot T}{100}, \quad (3)$$

де L_i — чисельність зайнятих у галузі регіону у 2000 р.; T — темп приросту зайнятих в економіці України впродовж 2000–2009 рр.

2. Галузева складова (*DS*), що відображає тенденції розвитку окремого виду економічної діяльності, розраховується за формулою:

$$DS = L_i \cdot \left(\frac{T_j}{100} - \frac{T}{100} \right), \quad (4)$$

де T_j — темп приросту зайнятих в окремих видах економічної діяльності України впродовж 2000–2009 рр.

3. Регіональна складова (*RS*), що відображає вплив регіональних чинників, розраховується наступним чином:

$$RS = L_i \cdot \left(\frac{T_i}{100} - \frac{T_j}{100} \right), \quad (5)$$

де T_i — темп приросту зайнятих в окремих видах економічної діяльності регіону впродовж 2000–2009 рр.

Сума значень цих складових (*R*) дає уявлення про загальну зміну чисельності зайнятого населення в галузях регіону.

Аналогічні розрахунки можуть проводитися також для визначення складових змін у структурі вартості основних засобів.

Розрахунки значень складових структурних змін за основними елементами продуктивних сил Донецької області наведені в таблицях 3 та 4.

*Таблиця 3. Складові зміни чисельності зайнятого населення за видами економічної діяльності Донецької області за 2000–2009 рр., тис. осіб. **

Вид економічної діяльності	NS	DS	RS	R
Сільське та лісове господарство; рибальство, рибництво	0,2	-63,4	7,7	-55,6
Промисловість	0,6	-175,9	-25,1	-200,4
Будівництво	0,1	7,7	-10,6	-2,8
Торгівля; діяльність готелів і ресторанів	0,3	187,7	-89,7	98,3
Діяльність транспорту і зв'язку	0,1	3,9	-24,2	-20,1
Фінансова діяльність	0,0	16,5	-5,4	11,1
Операції з нерухомим майном, надання послуг підприємствам	0,1	32,5	-12,4	20,2
Державне управління	0,1	-9,6	-10,5	-20
Освіта	0,1	7,1	-11,6	-4,4
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,1	-3,0	-5,3	-8,2
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	0,1	10,5	-0,5	10

* Побудовано автором за джерелами [1–6].

Згідно наведених даних у табл. 3 національна складова відіграє незначну роль у формуванні структури економіки регіону — зростання загальної чисельності зайнятого населення у країні забезпечило досить рівномірне збільшення населення, зайнятого у всіх видах економічної діяльності регіону. Вплив національної складової досить помітний при забезпеченні зайнятості у таких сферах економічної діяльності Донецької області, як: сільське та лісове господарство, промислове виробництво, торгівля й діяльність готелів і ресторанів, фінансова діяльність, операції з нерухомим майном, надання комуналь-

Таблиця 4. Складові зміни вартості основних засобів за видами економічної діяльності Донецької області за 2000–2009 рр., млн грн *

Вид економічної діяльності	NS	DS	RS	R
Сільське та лісове господарство; рибальство, рибництво	14957,1	-14747,3	1359,0	1568,7
Промисловість	188916,8	-66557,4	50170,2	172529,6
Будівництво	5792,4	-640,1	7010,5	12162,7
Торгівля; діяльність готелів і ресторанів	9190,7	1130,7	-3673,5	6647,9
Діяльність транспорту і зв'язку	43940,0	86934,4	-70700,7	60173,6
Фінансова діяльність	10469,1	8993,9	-19567,9	-104,8
Операції з нерухомим майном, надання послуг підприємствам	78338,3	-5485,4	-13014,9	59838,0
Державне управління	1830,9	-1647,6	1881,7	2065,0
Освіта	9466,7	-8217,4	621,6	1870,9
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2157,0	-877,0	2152,3	3432,3
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	3177,2	7671,8	-7163,5	3685,5

* Побудовано автором за джерелами [1–6].

них та індивідуальних послуг. Державна регіональна політика у значній мірі зумовлює тенденцію розвитку зайнятості у сфері транспорту і зв'язку, державному управлінні, освіті й охороні здоров'я.

Позитивний вплив галузевої складової відмічається у всіх сферах економічної діяльності окрім сільського господарства, промисловості, державного управління й охорони здоров'я. Необхідно відзначити, що загальна тенденція розвитку сільського та лісового господарства у країні зводить нанівець заходи в межах регіональної політики, які спрямовані на підтримку підприємств галузі, і сприяє подальшому відтоку населення з села. Кадровий дефіцит у промисловому виробництві спостерігається як на рівні країни, так і на рівні окремого регіону — скорочення обсягів промислового виробництва за всіма напрямками, відсутність повних циклів виробництва продукції, значні обсяги імпорту продукції, яка традиційно вироблялася у регіоні. Скорочення штату у сфері охорони здоров'я — результат низького рівня фінансового забезпечення цього виду економічної діяльності, що обумовлює падіння престижу професії медичного працівника. При цьому значно зростає чисельність населення, зайнятого у сфері торгівлі, операціях з нерухомістю та фінансовій діяльності. Таким чином, виходячи зі значного впливу саме галузевої складової на структурні зрушення економіки регіону, така недалека регіональна політика, що проводиться в державі, зумовлює структурні дис-

пропорції, пов'язані з тенденцією розвитку сфери послуг і занепаду сфери безпосереднього виробництва продукції, що є основою як економіки області, так і всього національного господарства.

Крім того, виходячи з отриманих результатів, можна зробити висновок, що за всіма видами економічної діяльності регіону (окрім сільського господарства) вплив регіональної складової є негативним, що обумовлюється зменшенням загальної чисельності населення, що мешкає на території регіону, і чисельності економічно активного населення зокрема, несприятливою регіональною політикою, що проводиться в області, яка не забезпечує покращення демографічної ситуації, не протидіє негативним тенденціям на ринку праці.

Аналізуючи отримані результати розрахунків, які наведені в табл. 4, можна зробити висновки, що зрушення у структурі вартості основних засобів більшою мірою визначаються національною та галузевими складовими (лише будівництво, фінансова діяльність і державне управління характеризуються найбільшим впливом регіональної складової). Національна складова зумовлює значне зростання вартості основних засобів за всіма видами економічної діяльності, що пояснюється таким ціновим чинником, як інфляція.

Галузева та регіональна складові відображають значний фізичний і моральний знос основних засобів, задіяних у господарському процесі, і швидкість їх оновлення. Так, по Донецькій області ступінь зносу перевищує 50 %, при цьому найбільший знос спостерігається у промисловому виробництві, будівництві та сфері транспорту і зв'язку. На рівні Донецької області введення в дію нових основних засобів у таких видах економічної діяльності, як промисловість, будівництво та діяльність у сфері транспорту і зв'язку здійснюється швидше ніж по країні в цілому й у більших обсягах. Так, оновлення основних засобів промислового виробництва складає понад 50 % загальних обсягів введення основних засобів у регіоні, у межах всієї країни — введення нових основних засобів на підприємствах промислового виробництва трохи перевищує 30 % загального оновлення.

Таким чином, на даний момент система господарювання в регіоні може бути кваліфікована як неефективна і заснована на екстенсивному зростанні. До основних характеристик існуючої структури економіки регіону можна віднести поступовий занепад традиційних галузей виробництва при розвитку сфери послуг. Ситуація, що склалася, обумовлює скорочення робочих місць, вивільнення економічно активного населення, що, у свою чергу, сприяє погіршенню рівня та якості життя населення регіону. Так, за 2005–2009 рр. чисельність безро-

бітного населення у віці 15–70 років у регіоні зросла на 46,65 %, при цьому найбільший обсяг вивільнення працівників спостерігався у сфері промислового виробництва — в середньому за 2000–2009 рр. понад 50 % чисельності працівників, що вибули з підприємств, припадає на промисловість.

Таким чином, результат діяльності підприємств окремих видів економічної діяльності регіону забезпечується в тій чи іншій мірі кожним елементом продуктивних сил. Проте для ряду видів діяльності визначальною є чисельність населення, зайнятого у виробничому процесі. До таких видів економічної діяльності можна віднести будівництво, фінансову діяльність, сільське та лісове господарства, освіту. Результат діяльності у сфері транспорту і зв'язку, наданні комунальних та індивідуальних послуг у більшій мірі визначається кількісними і якісними характеристиками уречевленої праці, застосованої в господарській діяльності. Для інших видів економічної діяльності (промисловості, торгівлі, сфері операцій з нерухомим майном, державного управління, охороні здоров'я) вплив кожного елемента продуктивних сил на кінцевий результат діяльності є досить урівноваженим.

Не дивлячись на те, що економіка Донецької області поки що залишається диверсифікованою, ключове місце в ній займає промислове виробництво. Саме промисловість є базовим видом економічної діяльності, який забезпечує експорт товарів і послуг регіонального виробництва за межі області. Однак впродовж 2000–2009 рр. зросло значення у структурі економіки регіону сфери послуг. Саме в цей час у ці види економічної діяльності залучалася значна чисельність економічно активного населення, збільшувалися обсяги створеної валової доданої вартості.

Таким чином, підводячи підсумок вищевикладеного, можна стверджувати, що на сьогодні структура економіки області залишається більше зорієнтованою на потреби зовнішніх споживачів (як усередині країни, так і за її межами), а усі спроби ринкових перетворень поки що не дають бажаних результатів у покращенні структурних зрушень (про що свідчить досить високий рівень безробіття). Саме це є підтвердженням того рівня міцності, що був закладений у минулі часи при формуванні господарського комплексу регіону, і збереженням якого необхідно перейматися постійно, маючи для цього відповідну стратегію.

Список використаної літератури

1. Статистичний щорічник Донецької області за 2000 рік. — Донецьк : Державний комітет статистики України, Донецьке обласне управління, 2001. — 356 с.
2. Статистичний щорічник Донецької області за 2005 рік. — Донецьк : Державний комітет статистики України, Донецьке обласне управління, 2006. — 404 с.
3. Статистичний щорічник Донецької області за 2006 рік. — Донецьк : Державний комітет статистики України, Донецьке обласне управління, 2007. — 397 с.
4. Статистичний щорічник Донецької області за 2007 рік. — Донецьк : Державний комітет статистики України, Донецьке обласне управління, 2008. — 461 с.
5. Статистичний щорічник Донецької області за 2008 рік. — Донецьк : Державний комітет статистики України, Донецьке обласне управління, 2009. — 454 с.
6. Статистичний щорічник Донецької області за 2009 рік. — Донецьк : Державний комітет статистики України, Донецьке обласне управління, 2010. — 463 с.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2012 р.